

Відгук отримано
Голова спец. вченої
ради ДФ 26.133.016
Колесник О. С. А. Д. М.
17.11.2021

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.016 у
Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук,
професору, професору кафедри
германської філології
Інституту філології
Колеснику Олександр
Сергійовичу

Відгук

офіційного опонента **Таценко Наталії Віталіївни**, доктора філологічних наук, доцента, завідувачки кафедри іноземних мов Сумського державного університету на дисертаційну роботу **Копитіної Анастасії Сергіївни «Лінгвокогнітивні та соціолінгвальні параметри лексико-семантичного поля «простір» (на матеріалі англійської, російської, української та французької мов)»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність теми дослідження. Пропонована дисертація Анастасії Копитіної є ще одним виявом надзвичайної зацікавленості науковців такою всезагальною категорією буття й найважливішим його атрибутом, як Простір. Все суттєве й доступне нашій свідомості сприймається в координатах Простору, а провідним засобом опису Простору в межах об'єктивної реальності є мова. Утім, представники різних європейських культур мають різний досвід, і відповідно, різний склад лексико-семантичного поля «простір», що необхідно враховувати в міжкультурній комунікації. Дослідження принципів організації та розбудова лексико-семантичних полів «простір» у різних мовних картинах світу пояснює процеси створення, сприйняття, акумулювання та передачі інформації про просторовий досвід людства. Актуальність підсилюється безперервним створенням і функціонуванням віртуальних середовищ, що змінюють динаміку просторового досвіду людської спільноти загалом та окремих культур і індивідів зокрема. Крім того, усвідомлення наявного стану багатовекторної та поліаспектної

категорії Простору, яка втілюється в людській когніції через концепт ПРОСТІР, є вельми важливим для прогнозування майбутнього.

Метою дисертаційної праці Анастасії Копитіної є встановлення актуальних лінгвокогнітивних та соціолінгвальних параметрів лексико-семантичного поля «простір», актуалізованого лексичним, семантичним та асоціативним складниками в чотирьох європейських мовних картинах – українській, російській, англійській та французькій. Задля досягнення мети авторка окреслює низку завдань, вичерпно вирішених у відповідних розділах дисертації.

Об'єктом дослідження є вербалізація просторового досвіду в англійській, французькій, українській та російській мовах, а *предметом* – особливості формування, наповнення, фіксації, динаміки та організації сукупності лексем на позначення просторового досвіду в англійській, французькій, українській та російській мовах. Теоретико-методологічні засади дослідження зумовлюють обґрунтування відповідної методики добору й аналізу *емпіричного матеріалу* обсягом у 36 словників, серед яких тлумачні, етимологічні та словники синонімів, словники з інформатики та комп'ютерних технологій; корпус із 227 виразів з електронного дискурсу, зібраних через пошукову систему Google із соціально важливих дискурсів письмового та аудіовізуального формату, новинного та розважального характеру; 1732 реакції респондентів, зібраних у власному проведеному анкетуванні в Google Forms для реалізації асоціативного експерименту.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, вбачається мені високим, оскільки забезпечується розробленою оригінальною комплексною методикою, яка уможливила встановлення історичних значень архілексеми лексико-семантичного поля «простір» та їх порівняння в модусі ТОДІ – ЗАРАЗ (етимологічний аналіз), виокремлення соціолінгвального аспекту вербалізації концепту ПРОСТІР (контекстуальний аналіз), виявлення спільних та відмінних рис у мовній та мовленнєвій реалізації просторового досвіду в європейських мовах (компаративний аналіз), аналіз відношення впливу стимулів *e-простір* та

кіберпростір на склад лексико-семантичного поля «простір» (асоціативний експеримент).

Структурування дисертаційної праці, поетапне використання комплексної методики дослідження, послідовність розділів та формулювання висновків до кожного з них і загальних висновків не викликають зауважень. Загальний обсяг наукової праці становить 265 сторінок, основного тексту – 196 сторінок. Опрацьовані наукові джерела є репрезентативними (212 найменувань, з яких 135 кирилицею та 77 латиницею) і складають вагоме теоретико-методологічне підґрунтя дослідження.

У *вступі* обґрунтовано вибір та актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано його мету й завдання, об'єкт і предмет, окреслено методологію наукового пошуку, наукову новизну, теоретичне й практичне значення отриманих результатів.

У *першому розділі* наукової праці опертя на ґрунтовні теоретичні засади аналізованої проблематики, що свідчить на користь філологічної ерудиції авторки, сприяє детальному витлумаченню категорії Простору, концепту ПРОСТІР та лексико-семантичного поля «простір». Аналіз теоретичних джерел щодо сутності лінгвокогнітології, лінгвістичної семантики та соціолінгвістики дозволяє дослідниці узагальнити низку поглядів на концепт і методологічно коректно схарактеризувати поняття лексико-семантичне поля та принципи його побудови. Особливої уваги заслуговують узагальнення та чітка характеристика суті й системно-структурної організації поля «простір».

У *другому розділі* дослідниця аналізує матеріал відповідно до лінгвокогнітивного підходу до вивчення компонентного складу архілексеми та соціолінгвального підходу до контекстуалізації архілексеми та її складників. Проаналізовано словникові дефініції та здійснено контекстуальний аналіз лексем-репрезентант лексико-семантичного поля «простір» в чотирьох мовах: українській, російській, англійській та французькій. Дисертантка встановлює основні базові семи чотирьох архілексем з кожного лексико-семантичного поля, довкола яких розгортається нашарування лексем для вербалізації концепту ПРОСТІР. Крім того, дослідниця визначає ціннісний складник концепту через

лексичні одиниці індивідуального та соціального модусів, проводить порівняння національної специфіки організації та реалізації лексико-семантичного поля «простір» у вищевказаних мовах. Анастасія Копитіна доходить висновку, що спільним соціолінгвальним аспектом конструювання лексико-семантичного поля «простір» в українській, російській, англійській та французькій мовах є той факт, що простір є об'єктом і суб'єктом дій в усіх чотирьох концептуальних картинах світу. Дисертантка також виокремлює сценарії вербалізації простору в українськомовній, російськомовній, англійськомовній та французькомовній картинах світу та фіксує актуальні соціокультурні чинники субституцій та трансубстантиваций лексико-семантичного поля «простір».

У *третьому розділі* досліджується вплив позамовного чинника «Інформація» на розвиток лексико-семантичного поля «простір» з урахуванням лінгвокогнітивного підходу до концептуальної метафори двох концептів ІНФОРМАЦІЯ та ПРОСТІР. Дисертантка розлого описує й підтверджує прикладовою базою динаміку лексико-семантичного поля «простір» через зафіксовані в процесі контекстуального аналізу семантичні інновації *диск*, *миша*, *портал* та визначає їхній новий семний компонент. Авторка встановлює спільні семи лексем *e-простір* та *кіберпростір* та їхні спільні семи з архілексею *простір*, водночас встановлюючи відношення між субконцептами та концептом ПРОСТІР. Для реалізації завдання Анастасія Копитіна провела асоціативний експеримент, в результаті якого було зібрано 1732 реакції респондентів на задані стимули. У результаті цього експерименту було зафіксовано нові лексеми, які раніше не входили до лексико-семантичного поля «простір»: *Інтернет*, *інформація*, *мережа*, *комп'ютер*, *комунікація*, *електронний*, *онлайн*, *навчатись*, *працювати*, *читати*, *дівчатися*, *отримувати*, *система*, *дані*, *майбутнє*, *інформаційний*, *інтерактивний*, *віртуальний*, *цифровий*, *інформувати*.

Кожен розділ завершується виваженими висновками, а *загальні висновки*, в яких викладено основні теоретичні та практичні результати дисертації, корелюють з поставленими завданнями та вступними положеннями та є вельми валідними в теоретичному і прикладному аспектах. *Додатки*, в яких розміщено фактичний матеріал наукової розвідки, є логічним завершенням роботи.

3. Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація Анастасії Копитіної має нові наукові положення та нові ґрунтовні результати проведеного дослідження в галузі сучасної лінгвістики.

Безсумнівна **новизна** виконаної наукової розвідки зумовлюється проведенням зіставного аналізу лексико-семантичних полів «простір», «пространство», «espace», «espace» та виопрацюванням п'ятирівневої структури лексико-семантичного поля «простір» як фіксатора історичних смислів, актуальних значень та гіпотетичних образів концепту ПРОСТІР. Новаторський характер наукової праці Анастасії Копитіної вбачаю у встановленні асоціативного поля стимулів *e-простір* та *кіберпростір* в українськомовній логосфері та лексичній фіксації змін в асоціативному полі лексико-семантичного поля «простір», спричинених впливом інформаційних технологій.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Отримані результати дисертаційної роботи пройшли апробацію в 11 наукових публікаціях за темою дисертації, з них 9 одноосібні: 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 1 стаття – у наукометричному виданні, 6 – у збірниках апробаційного характеру. Слід зауважити, що в публікаціях вичерпно відображено проведене дослідження.

5. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані наукові здобутки можуть бути застосовані для оновлення курсів з когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, лексикології та концептології, цифровізації мови, теорії міжкультурної комунікації, під час викладання української, російської, англійської та французької мов. Крім того, здобуті Анастасією Копитіною результати можуть бути використані під час проведення психолінгвістичних експериментів та створення семантичних моделей для роботизованого перекладу.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

1. У назві дисертації Анастасія Копитіна вказує, що досліджує лексико-семантичне поле «простір», що відображено і в завданнях цієї праці. Якщо не вдаватися до розлогих визначень, то загалом лексико-семантичне поле – це сукупність лексичних одиниць, об'єднаних спільною семантикою. Аналізуючи лексико-семантичні поля, дослідники вивчають лексико-семантичні групи, синонімічні ряди, антонімічні пари тощо. Але ж авторка цієї наукової розвідки досліджує соціолінгвальні особливості простору відповідно до національного, соціального та індивідуального типів досвіду, сценарії вербалізації просторового досвіду в різних мовних картинах світу, ціннісний складник простору, перспективні домени просторового досвіду, вербалізовані на стику суміжних концептів ПРОСТІР та ІНФОРМАЦІЯ, Е-ПРОСТІР та КІБЕРПРОСТІР на ґрунті асоціативного експерименту. Отже, авторка досліджує концепт ПРОСТІР, який у класичному розумінні є триєдністю поняттєвого, образно-перцептивного та ціннісного складників. Лексико-семантичне поле є лише частиною концепту ПРОСТІР, яка належить до його поняттєвого складника. Чекаю на пояснення під час захисту, чому в завданнях дисертації повністю не відображені її результати.

2. Концепт є результатом взаємодії цілої низки чинників: національної традиції, ідеології, життєвого досвіду, відчуттів, асоціацій, загальнолюдських цінностей тощо, а концептуалізація простору відбувається на основі повсякденного сприйняття просторових ситуацій. Дисертантка проаналізувала й розлого описала словникові дефініції концепту ПРОСТІР та здійснила контекстуальний аналіз лексем на позначення простору в чотирьох мовах, тим самим визначивши спільний соціолінгвальний аспект конструювання лексико-семантичного поля «простір» та його відмінні риси в українській, російській, англійській та французькій концептуальних картинах світу. У зв'язку з цим вважаю, що під час асоціативного експерименту було б логічно проаналізувати й порівняти асоціації, пов'язані з простором, у представників вищевказаних спільнот. Це уможливило б усебічне розкриття динамічної природи концепту ПРОСТІР та його пошарової структури.

Крім того вважаю, що під час асоціативного експерименту для адекватної інтерпретації реакцій на стимули «е-простір», «кіберпростір» та об'єктивного

порівняння реакцій представників української, російської, англійської та французької лінгвокультур варто було б обробити приблизно однакову кількість анкет українською, російською, англійською та французькою мовами. На жаль, у запропонованому асоціативному дослідженні було зібрано 105 анкет, з яких українською 56, російською – 30, англійською – 13 та французькою лише 6.

3. Серед науковців, які працюють у царинах когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології, загальноприйнятим є позначення концепту великими літерами (до прикладу, концепт ПРОСТІР) та без лапок. Анастасія Копитіна позначає концепт і великими літерами, і лапками (концепт «ПРОСТІР», ст.18, 21, 35 та ін.), що є недоречним. Крім того, лінгвокогнітологи наголошують на різниці в потрактуваннях концепту й поняття, здійснюючи аналіз термінологічних перетинів концепту з поняттям, які співвідносяться між собою в гіпогіперонімічний і водночас асиметричний спосіб: основою концепту є поняття, але основою поняття не є концепт (А.М. Приходько, Н.Н. Болдирев та ін.). У цьому зв'язку вважаю речення на ст. 34 «Відповідно до когнітивно-психологічного напрямку існування поняття «концепт» неможливо без творчої діяльності особистості, як при його створенні, так і особливо при його відтворенні після процесу уявлення, що викликано варіативністю мовних засобів» вважаю некоректно сформульованим.

4. Дисертація хибує на наявність лексико-стилістичних та лексико-граматичних огріхів. Вважаю, що скальковані з російської мови й не характерні для української вирази необхідно було змінити на стилістично кращі: слово «слоїсту» (ст. 37) краще замінити на «рівневу», «оціночних» (ст. 42) на «оцінних», «представляють собою» (ст. 42) на «являють собою», «полей» (ст. 45) на «полів», «ряд» (ст. 115) на «низка» тощо. Граматичні огріхи: ст. 29, 44, 45, 185 ... «об'єкту» (треба «об'єкта»), с. 43 «варіанту» (треба «варіанта»).

Попри зроблені зауваження, дисертація Анастасії Копитіної являє собою концептуально завершений науковий доробок. Як компетентне наукове дослідження, дисертація не вичерпує теми, а позначає шляхи і перспективи подальшого руху наукової думки.

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

7. Загальна оцінка дисертації

Дисертаційна робота А.С. Копитіної відповідає вимогам «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 №167 (зі змінами)» та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її автор **Копитіна Анастасія Сергіївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри іноземних мов
Сумського державного університету

Наталія ТАЦЕНКО

